

Про сутнісну спрямованість форуму свідчать доповіді, якими розпочалася робоча частина. 25 квітня на пленарному засіданні першим виступив *Т.Танігучи* (МАГАТЕ) з доповіддю «Підвищення ядерної безпеки й радіаційного захисту, ініційоване чорнобильською катастрофою»; представник ВООЗ *М.Репачолі* проаналізував підвищення ефективності реагування на радіаційні аварії, а *В.Новак* (ЄБРР) розповів про зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Про ефективність заходів щодо мінімізації наслідків катастрофи й досвід міжнародного співробітництва в цій справі доповів акад. АСГН *Б.С.Прістер*, а про перспективи поводження з радіоактивними відходами – *В.М.Шестопалов* – академік НАНУ.

Після пленарного засідання розпочалася робота тематичних секцій, які мали такі назви: Т1 – «Наслідки чорнобильської катастрофи для людини, медичні та соціальні аспекти»; секція Т2 – «Чорнобиль та навколишнє середовище, реабілітація забруднених територій»; секція Т3 – «Технологічні проблеми ядерної й радіаційної безпеки. Чорнобильський досвід»; секція Т4 – «Медичні та біологічні наслідки радіаційних аварій». У роботі секцій взяла участь велика кількість практиків і науковців – фахівців різних галузей знань – не лише України, Білорусі та Росії, а й інших країн світу. Крім того, у центральній залі Українського дому проходила презентація стендових доповідей.

Організатори конференції вдало розвели в часі представників альтернативних бачень проблем і процесів, породжених катастрофою, уникнувши таким чином можливих надто гострих дискусій та протистояння.

25 квітня, під час пленарного й секційних засідань, паралельно з ними в залі філармонії працював гуманітарний форум «Відродження, оновлення й розвиток людини». Було заявлено, що він має привернути увагу до гуманітарних аспектів катастроф, з якими стикається людство, сприяти втіленню в життя принципів посилення відповідальності людини та відповідного реагування. Проти такої постановки питання важко заперечити, але поряд, в Українському домі, засідали ті, хто працює на майбутнє атомної енергетики, хоча вона й не є єдиним, як стверджують її апологети, джерелом енергії, а несе в собі потенційну загрозу для людства.

У виступах на гуманітарному форумі наводилися дані про важкі екологічні й медичні наслідки катастрофи на ЧАЕС, про соціальні та психологічні проблеми, відбувалося осмислення необхідних кроків у напрямку поліпшення ситуації.

М.Г.Станчев (Харків), С.Ю.Страшнюк (Харків)

IV ДРІНОВСЬКІ ЧИТАННЯ В ХАРКОВІ

Традиція проведення Дріновських читань у Харкові бере свій початок із жовтня 1988 р., коли наукова громадськість Болгарії та СРСР відзначала 150-річчя з дня народження Маріна Дрінова (1838–1906 рр.) – знаменитого вченого, доля якого нерозривно пов'язана з трьома слов'янськими народами – болгарським, українським і російським. Уродженець міста Панагюріште, випускник Київської духовної семінарії (1861 р.) та Московського університету (1865 р.), один із фундаторів Болгарського наукового товариства (1869 р.), перший міністр освіти й духовних справ незалежної країни (1878–1879 р.), він понад 30 років життя віддав Харківському університету. Саме під його вирішальним впливом сформувалася харківська школа істориків-болгаристів, котра плідно функціонує й понині.

Власне, саме це мали підтвердити IV Дріновські читання «Харківська школа болгаристики та візантинознавства: минуле, сьогодення, майбутнє», що проходили в Харкові 28 лютого – 1 березня 2006 р. й присвячувалися 100-річчю від дня смерті проф. М.Дрінова та 90-річчю від дня народження проф. С.І.Сідельнікова. Їх відкриттю передувала офіційна презентація Центру болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова, створеного торік восени при Харківському національному університеті ім. В.Н.Каразіна.

Поздоровити харківських науковців з цією непересічною подією приїхали Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Болгарії в Україні *Ангел Ганев* та представницька делегація на чолі з головою Болгарської академії наук *Іваном Юхновським*.

28 лютого відбулося перше пленарне засідання IV Дріновських читань, що відкрилося вступним словом ректора ХНУ ім. В.Н.Каразіна, проф. *В.С.Бакірова*. З вітанням до присутніх звернувся голова БАН, академік І.Юхновський і ректор Великотирновського університету ім. Святих Кирила та Мефодія, проф. *Іван Харалампієв*. Завідувач відділу всесвітньої історії й міжнародних відносин Інституту історії України НАНУ проф. *С.В.Віднянський* зачитав вітального листа директора інституту академіка *В.А.Смоля*, де висловлювалося переконання, що наукові результати Дріновських читань і заснування Центру болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова при ХНУ сприятимуть подальшому розвитку болгарознавчих студій в Україні, поглибленню традицій українсько-болгарських культурних взаємин на новому історичному етапі розвитку двох сусідніх слов'янських народів.

Ці сподівання повністю виправдалися перш за все завдяки високому науковому рівню виголошених доповідей. Проф. *С.І.Посохов* та проф. *С.М.Куделко* (ХНУ) проаналізували харківське університетське середовище кінця XIX – початку XX ст., в якому розквітнув науковий і педагогічний талант М.Дрінова, спростувавши тезу про творчу кризу в його діяльності в останній період життя. Проректор із наукової роботи Великотирновського університету, доц. *Атанас Дерменджієв* зупинився на геополітичних аспектах у поглядах М.Дрінова, що знайшли відображення в проєкті кордонів Болгарського князівства після закінчення російсько-турецької війни 1877–1878 рр. й утвердження Софії як столиці нової держави. Доц. *С.Ю.Страшнюк* (ХНУ) ознайомив присутніх із традиціями, сучасним станом та перспективами розвитку харківської школи болгаристики, яка існує вже 160 років, починаючи з розвідки відомого діяча українського Відродження І.Срезневського «Нарис книгодрукування в Болгарії» (1846 р.). Лише за роки незалежної України болгаристика Харкова поповнила доробок вітчизняної науки шістьма кандидатськими й двома докторськими дисертаційними дослідженнями, підтвердивши лідерські позиції міста в даній галузі історичного знання. Перспективи подальшого розвитку цієї наукової школи доповідач пов'язав із діяльністю новоствореного Центру болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова, ознайомивши присутніх з організаційними та видавничими планами на 2006–2009 рр. Причетність ученого до розвитку не лише болгаристики, а й вивчення історії Візантії зумовила тему доповіді проф. ХНУ *С.Б.Сорочана* й доцента Харківської державної академії культури *С.І.Лімана* «Візантиністика в Харківському університеті (1804–1917 рр.)». У проблемному плані автори виокремили дві великі групи досліджень, характерні для XIX – початку XX ст. – праці з історії візантійсько-слов'янських стосунків та культурного впливу Візантії на Русь і студії, присвячені внутрішньополітичній та церковній історії першої. Вони засвідчили вагомий внесок харківських учених (*А.П.Зерніна*, *Н.А.Лавровського*, *М.С.Дрінова*, *В.К.Надлера* й *Є.О.Черноусова*) в становлення вітчизняного візантинознавства. Директор Інституту балканістики Болгарської академії наук проф. *Арон Гарабедян* розповів про сучасний стан відповідних досліджень, презентувавши останні видання очолюваного ним закладу.

1 березня робота міжнародного форуму продовжилася в рамках чотирьох круглих столів. Перший із них – «Болгаристика в Україні: розвиток і сучасний стан» – відкрився доповіддю проф., д-ра *Антоанети Запрянової* (Інститут історії БАН), яка розповіла про стан та тенденції розвитку науки про минуле згідно з анкетним дослідженням «Історика про історію», що проводилося серед болгарських та іноземних учених (з України, Росії, Молдови, Македонії, Румунії, Польщі, Німеччини, Франції та США). Респонденти висловлювали своє ставлення до історії як науки й професії, визначали соціальні функції болгарської історіографії як сьогодення та її перспективи; розглядали світлі й темні сторінки минулого країни. Серед учених пріоритетними напрямками болгарської історії було визнано: національне питання; відносини між державою й суспільством, державою й нацією; поліетнічність; політичні партії та ідеології; демографічні проблеми, що, як зазначила автор, можуть стати предметом дискусій і в межах комісії істориків «Україна – Болгарія». Проф. *М.Г.Станчев* (ХНУ) у доповіді «Деякі питання розвитку історії болгаристики як науки» надав обґрунтування цьому поняттю як комплексу предметів, безпосередньо пов'язаних із славістикою й балканістикою в цілому. Автор визначив три основних дослідницьких підходи (хронологічний, проблемний та біографічний), їх взаємну зумовленість, зупинився на основних етапах їх розвитку.

Про лінгвістичні аспекти болгаристики в Україні йшлося в доповіді професора Інституту славістики й міжнародних відносин Київського слов'янського університету

Є.П.Стоянової «Проф. Д.П.Дрінов і нормування болгарського місцевого ідіому в Україні». Випускник Київського університету, племінник видатного харківського професора Делчо Дрінов у 1920–1930-х рр. розвивав ідею самостійної функціонально-стилістичної системи літературної болгарської мови в Україні, аргументуючи це історико-географічним та політичним відмежуванням певної частини етносу від метрополії, що призвело до появи самотутньої усної форми мовлення й розвитку системних мовних відмінностей, а також проникненням лексики із сусідніх мов. Філологічна тематика знайшла продовження в доповіді доцента Г.Н.Карнаушенко (ХНУ) «Лексика старослов'янської мови в працях В.П.Бесєдіної-Невзорової». Ішлося про творчий доробок відомого мовознавця, професора Харківського університету й члена Українського комітету славистів (з 1958 по 1971 р.). На думку доповідача, особливу цінність має фундаментальне дослідження «Старослов'янська мова», надруковане 1962 р. в Харкові як навчальний посібник. Цікаво, що термін «давньоболгарська мова» В.П.Бесєдіна-Невзорова розглядала як існуючий паралельно з попереднім та сприймала без критики, обґрунтовуючи це зв'язком із народно-діалектичною основою. Основні етапи наукової діяльності В.А.Жебокрицького (1906–1975 рр.) постали в доповіді проф. В.І.Ярвого – завідувача кафедри історії слов'ян Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка. Наголосивши на вагомому внеску цього вченого у вивчення нової історії Болгарії, особливо напередодні й під час Балканських війн 1912–1913 рр., автор підкреслив і його роль у формуванні київської школи істориків-болгаристів радянської доби. Молодшим сучасником В.А.Жебокрицького був харківський професор Г.Й.Чернявський, що від 1996 р. мешкає в Балтіморі (США). Його учень, а нині проректор Харківської державної академії культури (ХДАК) М.М.Каністратенко охарактеризував вклад ученого в дослідження історії міжвоєнного періоду, радянсько-українсько-болгарських зв'язків, джерелознавства й історіографії новітньої історії країни, його організаційну діяльність на посаді голови Міжреспубліканської наукової асоціації болгаристів у 1991–1996 рр. Багаторічна творча дружба пов'язувала Г.Й.Чернявського з відомим українським істориком П.С.Соханем, що розпочинав свій шлях у науку в Харківському державному педагогічному інституті ім. Г.С.Сковороди. У переддень його 80-річчя проф. С.В.Віднянський (Інститут історії України НАНУ) віддав належне внеску П.С.Соханя в розвиток болгаристики й зміцнення українсько-болгарських наукових та громадських зв'язків, зокрема під час його перебування на посадах голови комісії істориків «Україна–Болгарія» й президента товариства «Україна–Болгарія». Підсумки десятирічної діяльності Одеського наукового товариства болгаристів підбив доцент Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова О.А.Прігарін, презентувавши щорічник «Одеська болгаристика». Його авторський колектив, зосередившись на вивченні болгарських говорів України, історії формування відповідних етнографічних груп та регіональних особливостей їх культури, суттєво поглибив наукові знання про минуле болгарської діаспори в Україні. На завершення доцент Е.Дроснева (Софійський університет ім. Св. Климента Охридського) поділилася цікавим досвідом проведення національної радіоолімпіади з історії Болгарії, яку започаткував історичний факультет цього університету спільно з програмою імені Христо Ботева національного радіо.

11 доповідей було заслухано на круглому столі «Античне й ранньовізантійське суспільство: проблеми історії й історіографії». Античний блок відкрила доц. О.А.Ручинська (ХНУ). В доповіді «Релігія та суспільство західнопонтійських міст у I–III ст. н.е.» на основі аналізу наявних джерел вона дійшла висновку, що населення Західного Причорномор'я в означений період орієнтувалося на канони грецької релігії як на моральний закон. Особлива увага при цьому приділялася факту поєднання верховної державної й сакральної влад, що відображало специфіку римського часу. Автор підкреслила, що в західнопонтійських містах у перші сторіччя н.е., в умовах типово римської реальності збереглися грецькі взаємозв'язки між суспільством та релігією. Саме це сприяло збереженню спільності відповідних громад, незважаючи на іноплеменне оточення й римську владу. Аспірант ХНУ О.Б.Акімов розглянув питання про роль і місце вершників у провінційному житті Нижньої Мезії перших віків н.е. На основі даних епіграфіки автор показав, що вони на цій території займалися переважно підприємницькою діяльністю, яка приносила чималі прибутки. Практично всі, згадані в написах, обіймали важливі магістратури в різних містах Нижньої Мезії, що, на думку автора, свідчить про важливу роль вершників в економічному та соціально-політичному житті провінції.

Найчисленнішою була візантійська складова другого круглого столу. У доповіді *П.Є.Михаліцина* (Харківська духовна семінарія) «Культурно-історичні передумови виникнення трагедії «Christus patiens» («Страждений Христос»): Драматургічна інновація святого Григорія Богослова» йшлося про використання античної драматургічної спадщини в новому християнському контексті. Це створювало абсолютно новий релігійний зміст і стало одним з основних інструментів культурно-ідеологічної боротьби християнських ідеологів з язичницькою інтелектуальною елітою. Літературна спадщина стародавньої Еллади, таким чином, не відкидалася, а активно використовувалася християнством. Прикладом цього і є трагедія «Страждений Христос», яка належить перу Св. Григорія Богослова. Проф. *Н.Н.Болгов* (Белгородський державний університет, Російська Федерація) в доповіді «Таврика й фракійсько-мезійські землі в ранньовізантійській час: досвід зіставлення» зупинився на питаннях перебігу історичного розвитку двох регіонів. Зіставлення окремих геополітичних, економічних і духовних проблем дозволило авторів зробити цінні спостереження й провести деякі аналогії. Викладач того ж університету *А.Г.Чердниченко* в доповіді «Гунські етногенеалогічні перекази в «Хронографії» Феодана Сповідника та «Бревіарії» патріарха Никона» розглянув повідомлення зазначених джерел про події 679–680 рр. Обидва вони викладають протоболгарські етногенеалогічні перекази, які зберігають свідчення про події епохи Великого переселення народів і перебування болгар у складі гунської спільноти, розповідають про хазар, описують військові сутички в Скіфії, Мезії та Фракії. Д-р *Н.О.Ізмайлова* (Інститут гуманітарних досліджень Флорентійського університету, Італія) в доповіді «Поняття «граматика» у візантійських і слов'янських житіях святих» доходить висновку про полісемічність терміна, який означав не лише вивчення елементарних основ грамоти, а й конотувався з ширшим поняттям набуття високої освіти. Доповідь аспірантки *О.В.Латишевої* (ХНУ) «Меморіальний та маргіральний культ у візантійському Херсонесі» присвячено розгляду пам'ятників, пов'язаних із культом святих, зроблено спробу виділити відмінності у функціях цих споруд, які відобразилися в архітектурі. Авторка торкнулася також питання про поховання, які визначають їх характер. Здобувач *М.Ф.Фомін* (ХНУ) у доповіді «Про хрестовидні меморії Херсонеса» висловив думку про єдиний «типовий план», за яким споруджувалися будівлі, та уточнив план комплексу західної базиліки. Аспірант *О.М.Луговий* (Одеський національний університет) у доповіді «Деякі питання існування дружин росів і варангів у Візантії X–XII ст.» дослідив питання організації й дій північноєвропейських найманців. На базі різноманітних джерел було з'ясовано мотиви, що спонукали вихідців з Європи служити саме у Візантійській імперії, проаналізовано ставлення до найманців. Доповідь доцента *О.Г.Павлової* (ХНУ) «Сюжети історії візантійського мистецтва в творчості академіка Ф.І.Шміта» присвячено одному з найбільш відомих дослідників, що працював у Харківському університеті протягом 1912–1921 рр. Хоча в його науковій спадщині основна маса праць з історії візантійського мистецтва припадає на дохарківський період, утім і пізніше, розробляючи питання теоретичного мистецтвознавства, він використовував відповідні джерела («Заметки о поздневиантійских храмовых росписях», «Китай, Персия, Византия», «Искусство древней Руси-Украины» та ін.). Аспірант ХНУ *А.М.Домановський* у повідомленні «Історія візантинознавства в Харківському університеті (1917–2005 рр.)» простежив її від поступового занепаду після утвердження радянської влади до відродження з другої половини 1980-х рр. (перш за все завдяки науковій та педагогічній діяльності проф. С.Б.Сорочана, який 1998 р. захистив докторську дисертацію «Організація й структура візантійської торгівлі у IV–IX ст.» і підготував кілька учнів).

Доповіді, виголошені на круглому столі «Праболгари: етногенез, політична історія, духовна культура», відзначалися високим науковим рівнем, проте відрізнялися за структурою, підходом до матеріалу та узагальненнями. Так, виступи доцента ХНПУ ім. Г.С.Сковороди *В.В.Колоди* («До питання про присутність болгарського етнічного компонента на поселенні Коробові Хутори (Зміївський р-н Харківської області)») та його колеги з Белгородського державного університету *В.А.Сарапулкіна* («Поволзькі елементи в поховальній обрядовості Мандровського могильника (Валуйський район Белгородської області)») – типові повідомлення про нові археологічні знахідки, так чи інакше пов'язані з протоболгарами або з впливом їхньої культури на населення Східної Європи хазарської доби. Жваву дискусію викликала доповідь заступника директора Інституту сходознавства НАНУ *О.Б.Бубенка* «Етногенез протоболгар у світлі останніх наукових досліджень»,

що познайомила з новими поглядами на проблему походження протоболгар, їх етнічний склад як у дохазарський, так і в хазарський періоди історії Східної Європи. Канд. іст. наук *В.С.Аксенов* (Харківський історичний музей) дав нову вельми переконливу інтерпретацію поховального обряду протоболгарського населення північно-західної Хазарії, запропонувавши оригінальне вирішення проблеми поліваріантності обряду на кількох могильниках. Близькій проблемі було присвячено доповідь *Н.В.Аксенової* (ХНУ). На матеріалах низки протоболгарських могильників лісостепового варіанту салтово-маяцької культури, а також на підставі широких аналогій вона спробувала пояснити поліваріантність поховального обряду, виходячи із соціальних процесів, що відбувалися в ранньосередньовічній Східній Європі. Доповідь докторанта *О.О.Тортіки* (ХДАК) «Протоболгарські племена в системі династичних союзів та військово-політичних зв'язків Хазарського каганату (VIII–X ст.)» була побудована на письмових джерелах і пов'язана з подальшою реконструкцією цього ранньосередньовічного державного утворення.

Підбиваючи підсумки круглого столу, заслужений діяч науки й техніки України, проф. *В.К.Міхеев* (Харківська філія Міжнародного Соломонового університету) висловив слушну думку про необхідність диференціації термінів «проболгари» та «протоболгари», а також указав на необхідність більш розгорнутих і анонсованих посилань на джерела інформації, що використовуються.

Круглий стіл «Історія Болгарії XIX–XX ст.» зібрав 13 учасників, більшість яких зосередилася на висвітленні різних аспектів російсько-українсько-болгарських зв'язків. Здобувач ХНУ *А.С.Потрашков* у доповіді «Болгарські добровольчі формування в складі молдавської армії часів російсько-турецької війни 1806–1812 рр.» показав зусилля російського командування зі створення відповідних частин, а також їх участь у бойових діях із турками. Доцент *В.В.Турков* (завідувач кафедри історії України Сумського педагогічного університету ім. А.С.Макаренка) виступив із джерелознавчою розвідкою «Матеріали з історії переселення та облаштування бессарабських болгар у Приазов'ї в 60-ті рр. XIX ст. у фондах Російського державного історичного архіву». Кандидат історичних наук із Мелітополя *В.В.Калоянов* розповів про вагомий роль у формуванні освітніх кадрів Преславської вчительської семінарії як головного культурного центру болгарських колоністів у Таврійській губернії. Доц. *О.О.Гоків* (ХДПУ ім. Г.С.Сковороди) показав значну роль офіцерів генерального штабу в організації російської військової розвідки в Болгарії протягом 1856–1878 рр. Завдання й методи діяльності агентури російського департаменту поліції в Болгарії на початку XX ст. перебували в центрі уваги завідувача кафедри нової й новітньої історії ХНУ, доц. *О.П.Чижова*. Проректор Великотирновського університету ім. Св.Кирила та Мефодія доц. *Мілко Палангурський* у доповіді «Виборче законодавство Болгарії (1878–1885 рр.)» звернув увагу на широкі виборчі права громадян князівства, забезпечені Тирновською конституцією 1879 р., і підкреслив доволі високу політичну культуру населення. Остання теза автора спричинила полеміку з проф. *Р.П.Гришиною* (зав. відділом Інституту слов'янознавства РАН), яка у своїй доповіді «Політика Росії на Балканах у другій половині XIX – на початку XX ст. у світлі проблем буржуазної модернізації» наголошувала на специфічному шляху розвитку демократії в Болгарії. Спроби наслідувати як російський, так і західний досвід призвели до відставання країни від передових держав світу. Аспірант *Д.В.Миколенко* (ХНУ), проаналізувавши причини диференціації ліберальних та консервативних партій Болгарії на межі XIX–XX ст., дійшов висновку, що вони суттєво відрізнялися від західноєвропейських взірців. У доповіді доцента Харківського університету повітряних сил *В.А.Бурбиги* «Македонське питання в дзеркалі російського друку 1904–1908 рр.» розглядалися різні погляди дореволюційних славістів і публіцистів на етнічну належність слов'янського населення Македонії, а також проекти вирішення цього питання в період реформаційної акції в країні після придушення Іллінденського повстання 1903 р., що знайшло своє відображення на шпальтах численних газет, часописів, книг та брошур. Докторант *М.В.Лобанова* (Тортіка) (ХДАК), виступивши з доповіддю «Центризм у робітничому русі Болгарії початку XX ст.», уточнила сенс терміна «примиренство», пов'язаного з ідеологічним протистоянням в європейській соціал-демократії напередодні Першої світової війни. Як приклад невдалої спроби реалізації вказаної стратегії наводилися намагання Л.Д.Троцького й К.Раковського об'єднати БРСДП (т.с.) та БРСДП (о). У доповіді доцента ХДАК *С.В.Потрашкова* «Генерал Радко Димитрієв на фронтах Першої світової війни», підготовленої на документах Російського державного військово-історичного архіву,

наводилися маловідомі факти з останнього періоду його служби в російській армії. Зокрема розглядалося ставлення Р.Димитрієва до війни, особливості полководницької діяльності, оцінка ним політичної ситуації в Росії після Лютневої революції 1917 р. Духовну спадщину й пастирську діяльність святителя Серафима (Соболева) в болгарській еміграції протягом 1921–1950 рр. розглянув проф. *О.Д.Каплін* (ХНУ). На нових архівних матеріалах було побудовано доповідь докторанта Запорізького державного університету *В.В.Мільчева* «Між двох диктатур: витоки переселенської активності приазовських болгар у роки Другої світової війни», де простежувалася доля колишніх громадян СРСР, що повернулися на історичну батьківщину в 1941–1944 рр. з України.

Після закінчення роботи круглих столів відбулося друге пленарне засідання, присвячене пам'яті професора С.І.Сідельнікова (1916–1977 рр.), якому 27 березня виповнилося б 90 років. «Професор *С.І.Сідельніков* – видатний педагог і організатор науки» – так називалася доповідь проф. *Є.П.Пугача* (ХНУ), де були зазначені головні віхи біографії вченого, його плідна робота як завідувача кафедри нової та новітньої історії й декана історичного факультету Харківського державного університету в 1960-70-х рр., особистий внесок у підготовку кандидатів наук, участь у створенні підручників для вузів з історії західних і південних слов'ян. Про професійні й людські чесноти видатного історика-болгариста йшлося в доповіді директора Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України, члена-кореспондента НАНУ, проф. *П.С.Соханя* «Степан Сідельніков – людина й учений». Йому як досліднику, наголошував автор, було притаманне широке використання різнопланових джерел та переконливість аргументів і висновків. До того ж, він мав хист вдало поєднувати в науковій праці джерелознавчу фундаментальність з яскравістю й простотою викладу, що дозволило йому стати одним із найавторитетніших радянських дослідників національно-визвольного руху болгарського народу середини XIX ст. Із цієї проблематики він написав та видав три монографії, десятки наукових статей, оглядів і рецензій. Внеску проф. С.І.Сідельнікова в дослідження болгарського Відродження присвятили свої доповіді ректор Тараклійського державного університету (Молдова) *Н.Н.Червенков* та доцент Полтавського національного технічного університету *Н.І.Самойленко*. Молдавський учений визначив коло наукових зацікавлень харківського історика – характер чорбайджийства й селянських повстань у Болгарії середини XIX ст., ідеологія лідерів болгарського національного руху Г.Раковського, В.Левського й Л.Каравелова, утворення та діяльність першого Болгарського революційного комітету (1868–1873 рр.), Квітневе повстання 1876 р., підкресливши новаторство С.І.Сідельнікова у використанні кількісних методів під час аналізу суспільних явищ. Н.І.Самойленко виокремила такі напрямки наукової діяльності вченого: 1) соціальна база визвольного руху й співвідношення різних політичних сил на окремих його етапах; 2) місце інтелігенції в антиосманській боротьбі напередодні визволення, характер і сутність політичного лідерства в національному русі; 3) протистояння різних течій як чинник його розвитку; 4) структура, становий та соціальний склад революційних організацій; 5) ідеологія політичного радикалізму в болгарському визвольному русі.

На завершення роботи IV Дріновських читань було ухвалено рекомендації. Їх постановочна частина включала:

1. Покласти на Центр болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова при ХНУ ім. В.Н.Каразіна координуючі функції у відповідних наукових галузях у співпраці з Інститутом історії України НАНУ, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України й провідними університетами.

2. Затвердити українську частину комісії істориків «Україна-Болгарія» в складі: П.С.Соханя, член-кор. НАН України, проф., д.і.н. (голова); М.Г.Станчев, проф., д.і.н. (заступник голови); С.Ю.Страшнюк, директор Центру болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова при ХНУ ім. В.Н.Каразіна, доц., к.і.н. (учений секретар); В.І.Наулко, член-кор. НАН України, проф., д.і.н.; В.В.Павленко, проф., д.і.н.; С.В.Віднянський, проф., д.і.н.; С.Б.Сорочан, проф., д.і.н. (Харків); В.В.Кравченко, проф., д.і.н. (Харків); О.П.Мартем'янов, доц. (докторант), к.і.н. (Харків); О.В.Крапівін, проф., д.і.н. (Донецьк); В.П.Чорній, с.н.с., к.і.н. (Львів); В.І.Мільчев, доц. (докторант), к.і.н. (Запоріжжя); О.А.Прігарін, доц., к.і.н. (Одеса).

3. Підтримати ідею видання «Дріновського збірника» як органу центру та зазначеної комісії.

4. Затвердити редакційну раду «Дріновського збірника» в складі: П.Бахмаєр (Австрія), Л.В.Горіна (Росія), І.Ілчев (Болгарія), К.Косев (Болгарія), І.Харалампієв (Болгарія), Ю.М.Могаричев (Україна), П.С.Сохань (Україна), М.Г.Станчев (Україна), Н.Н.Червенков (Молдова), Г.Й.Чернявський (США).

5. Затвердити редакційну раду «Дріновського збірника» (з українського боку) в складі: С.Ю.Страшнюк, доц., к.і.н. (гол. ред.); С.Б.Сорочан, проф., д.і.н. (заст. головного редактора); С.Д.Литовченко, доц., к.і.н. (відп. секр.); О.П.Мартем'янов, доц., к.і.н.; С.В.Віднянський, проф., д.і.н. (Київ); Р.П.Гришина, проф., д.і.н. (Москва); В.І.Кадаєв, проф., д.і.н.; В.Д.Козлітін, проф., д.і.н.; В.В.Кравченко, проф., д.і.н.; О.В.Крапівін, проф., д.і.н.; С.М.Куделко, проф., к.і.н.; В.К.Михеев, проф., д.і.н.; В.І.Мільчев, доц., к.і.н.; С.І.Посохов, проф., к.і.н.; С.В.Потрашков, доц., к.і.н.; О.М.Ручинська, доц., к.і.н.; О.О.Тортіка, доц., к.і.н.; О.П.Чижів, доц., к.і.н.; В.П.Чорній, с.н.с., к.і.н. (Львів); Б.А.Шрамко, проф., д.і.н.; В.І.Яровий, проф., д.і.н. (Київ).

6. Звернутися з проханням до голови БАН провести перше засідання оновленої комісії восени 2006 р. в Софії й забезпечити підготовку до друку «Дріновського збірника» академічним видавництвом «Марін Дрінов» з подальшою публікацією в Харкові.

7. Просити Інститут історії України НАНУ та Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАНУ сприяти включенню «Дріновського збірника» до переліку видань із всесвітньої історії, історії України й історіографії, затверджених ВАК України.

8. У жовтні 2007 р. провести на базі Центру болгаристики й балканських досліджень ім. М.Дрінова міжнародну конференцію «Україна та Болгарія на шляху від тоталітаризму до демократії (історичний досвід держав з православною традицією)».

9. Висловити подяку керівництву ХНУ ім. В.Н.Каразіна за створення умов для проведення IV Дріновських читань.

Виконання поставлених завдань сприятиме підписання протоколу проф. В.С.Бакіровим та академіком І.Юхновським, що передбачає укладення в травні договору про співробітництво між ХНУ ім. В.Н.Каразіна та Болгарською академією наук.

В.М.Мельниченко (Черкаси)

ДО 60-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА А.Г.МОРОЗОВА

Для Анатолія Георгійовича Морозова 60-річчя від дня народження – не тільки чудова нагода з висоти життєвого досвіду оцінити пройдений шлях, але й прийняти щирі вітання й найкращі побажання від друзів і колег. Життєвий і творчий шлях майбутнього професора та визнаного вченого багато в чому схожий із долею його ровесників, які народилися в нелегкі повоєнні роки. Народився 19 травня 1946 р. у самісінькому центрі України – славнозвісному місті Шполі. Ще навчаючись у школі, Анатолій Георгійович пройшов свої перші життєві «університети», працюючи монтером місцевої електростанції, лаборантом у школі. Потім була трирічна армійська служба, у тому числі й у суворих умовах Заполяр'я.

Важливу роль у подальшій долі А.Г.Морозова, формуванні характеру й пізнання життя в усіх його вимірах відіграла багаторічна праця у виробничих колективах. Спочатку він працює електромонтером Черкаського заводу хімічного волокна (1968–1972 рр.), а згодом життєві дороги приводять його на Луганщину – край невтомних трудівників і щирих душею людей, де він працює електрослюсарем, а потім – майстром Стаханівського вагонобудівного заводу (1972–1979 рр.). Мабуть, саме в робітничому середовищі сповна розкрилися й утвердилися притаманні йому риси характеру – товариськість, невимушеність у спілкуванні, готовність брати на себе відповідальність.

Працюючи на вагонобудівному заводі, А.Г.Морозов уже в зрілому віці вступив на заочне відділення історичного факультету Київського державного педагогічного інституту ім. М.Горького (нині – Національний педагогічний університет ім. М.Драгоманова), який закінчив 1980 р. А за рік до цього він змінив місце роботи – став заступником директора професійно-технічного училища, навіть не підозрюючи, що все його подальше життя буде пов'язане з науково-педагогічною діяльністю.